

Олефір Л. І.,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського університету внутрішніх справ

ПРОБАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВА СФЕРА ДІЯЛЬНОСТІ У НАПРЯМКУ ВИКОНАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ВИДІВ ПОКАРАНЬ В УКРАЇНІ

PROBATION AS AN IMPORTANT FIELD OF ACTIVITY TOWARDS ALTERNATIVE OF PUNISHMENT IN UKRAINE

У статті розкрито пробацію як важливу сферу діяльності в напрямку виконання альтернативних видів покарань в Україні. Обґрунтовується думка, що орган пробації – це обдуманий та вивірений крок у сфері реформування пенітенціарної системи України.

Ключові слова: пробація, діяльність, виконання, альтернативні види, покарання, пенітенціарна система.

В статье раскрыта пробація как особая сфера деятельности в направлении исполнения альтернативных видов наказания в Украине. Обосновывается мысль, что орган пробації – это обдуманный и верный путь в сфере реформирования пенитенциарной системы Украины.

Ключевые слова: пробація, деятельность, исполнение, альтернативные виды, наказание, пенитенциарная система.

The article describes probation as an important area of activities towards execution in case of alternative types of punishments in Ukraine. It is proved idea that authority of probation – is a deliberate and measured step in reforming in field of penitentiary system of Ukraine.

Key words: probation, activities, implementation, alternative forms of punishment, penitentiary system.

Постановка проблеми. Успішне реформування Державної пенітенціарної служби України значною мірою залежить від створення і зародження нової парадигми пенітенціарного обслуговування засуджених в органах і установах виконання покарань. Однак непослідовність державної політики у даній сфері, відсутність належного фінансування органів і установ виконання покарань, суперечливість у проведенні окремих кроків її реформування створює певні перепони формування нової концепції виправлення і ресоціалізації засуджених.

А тому саме від спрямованості державної політики у сфері виконання покарань залежать як долі засуджених, їх життя, фізичне та моральне здоров'я, так і стан безпеки (у широкому сенсі) суспільства в цілому, оскільки особи, які відбули покарання у виді позбавлення волі, повертаючись у соціум, поширюють і пропагують кримінальні традиції і звичаї серед населення, особливо серед молоді, що є однією з причин зростання злочинності як серед неповнолітніх, так й інших нестійких громадян, а, відповідно, це сприяє підвищенню криміногенного потенціалу суспільства.

Позитивною стороною дослідження пробації, як альтернативи виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, є позиція кримінальної політики держави, яка, на наш погляд, сьогодні правильно спрямована на гуманізацію та економію репресії шляхом широкого застосування покарань, не

пов'язаних із позбавленням волі з урахуванням того, що наслідки ув'язнення є негативними як для особистості засудженого, так і для самого суспільства.

Саме такий шлях обрали більшість закордонних країн, в яких виконання альтернативних позбавленню волі видів покарань покладено на спеціалізовану державну службу, яка знаходиться поза поліцією та в'язницею – службу пробації.

Офіційно пробація заявила про себе в Україні у травні 2002 року, коли делегація Державного департаменту України з питань виконання покарань повернулася з відрядження у Королівство Швеції, і за його результатами подала до Кабінету Міністрів України пропозиції по створенню в Україні служби пробації. Кабінетом Міністрів України 28 травня 2002 року було надано офіційне доручення Державному департаменту України з питань виконання покарань щодо узгодження пропозиції по створенню служби пробації в Україні.

Перші публікації О.В. Баці, І.Г. Богатирьова, Д.В. Ягунова [4–7] у 2002 році заклали початок дослідженню даної проблеми в Україні. Отже, генезис інституту пробації показує, що він пройшов непростий шлях його закріплення на законодавчому рівні. Серед основних заходів становлення інституту пробації слід виділити не тільки чисельні наукові дискусії та обговорення у середовищі науковців, практичних працівників, громадськості, а й залучення міжнародних експертів, і як результат – Верховна

Рада України приймає Закон України «Про пробацію».

Таким чином, пробація щодо засуджених визначається як система наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до осіб, яких притягнуто до кримінальної відповідальності, та забезпечення суду інформацією, що характеризує особу, яка притягається до кримінальної відповідальності.

Метою статті є вивчення пробації, як важливої сфери діяльності, в напрямку виконання альтернативних видів покарань в Україні.

Джерельна база. Теоретичним підґрунтям написання статті стали праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених у цій сфері, зокрема: О.В. Беца, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, І.А. Вартилицька, М.Р. Гета, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, О.Г. Колб, П.В. Кочерган, М.С. Пузирьов, В.О. Уткін, С.І. Халимон, Н.Б. Хуторська, Є.Н. Шаганкова, Д.В. Ягун, І.С. Яковець та ін.

Основний зміст статті. Нині Україна прагне побудувати правову державу з оптимальним механізмом захисту прав людини, що забезпечується, з-поміж інших інструментів, також системою кримінальної юстиції. Ця назва все частіше зустрічається у вітчизняних наукових розробках і практиків. Проте коріння її перебуває за рубежем – «criminal justice». На Заході (Західна Європа, США) до системи кримінальної юстиції включено не лише відомство кримінального переслідування й досудового розслідування, а й увесь правоохоронний масив, включаючи систему виконання покарань, невід'ємним компонентом якої виступає і система пробації, координувана органом пробації.

З урахуванням того, що світове співтовариство зішло на думці про необхідність скорочення сфери застосування покарань у виді позбавлення волі та розширення практики альтернативних видів покарань, питання створення служби пробації, як сучасної моделі роботи з особами, які вчинили злочин і за вироком суду їм призначено покарання, не пов'язане із позбавленням волі, стало для України нагальною потребою.

В усіх країнах пробація прямо або опосередковано виконує завдання, пов'язані з роботою офіцерів пробації з судовою системою, проведенням соціальної роботи, індивідуальною роботою із засудженими, співпрацею з державними та недержавними інституціями, створенням системи соціальної інтеграції засуджених у суспільство.

Наукові дискусії щодо впровадження в Україні нового інституту, на жаль, показували відсутність серед науковців, особливо пенітенціарного спрямування, єдності з даного питання. Однак із прийняттям у 2003 році нового Кримінально-виконавчого кодексу, який саме і заклав нові гуманістичні новели виконання і відбування засудженими покарань в Україні, у тому числі, й альтернативних питань впровадження пробації у вітчизняне законодавство, стало предметом обговорення не тільки на науковому, а й практичному та законодавчому рівнях.

А тому ми поділяємо позицію М.С. Пузирьова, який вважає, що новий кодекс посилив гуманістичні ідеї щодо виправлення і ресоціалізації засуджених. Саме проведений ним аналіз КВК України показав небачену кількість змін саме гуманістичної спрямованості, зокрема, основні з них такі:

- ч. 1 ст. 107 доповнено положенням, згідно з яким засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право «звертатися до адміністрації з проханням внести подання щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання чи щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням»;

- скасовано обмеження на кількість телефонних розмов для засуджених (ч. 5 ст. 110);

- засудженим, які працюють та перебувають у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, надано право на щорічний короткочасний виїзд за межі колонії тривалістю 14 календарних днів (ч. 4 ст. 111);

- скасовано обмеження на число посилок (передач) і бандеролей, що одержують засуджені, які утримуються в колоніях (ч. 1 ст. 112);

- збільшено норму жилої площі на одного засудженого (ч. 1 ст. 115);

- скасовано захід стягнення у виді призначення на позачергове чергування по прибиранню приміщень і території колонії (ч. 1 ст. 132);

- запроваджено елементи прогресивної системи виконання покарання стосовно засуджених до довічного позбавлення волі (ст. 151-1) [1, с. 3].

Таким чином, позитивно оцінюючи тенденції вітчизняного законодавця щодо гуманізації покарань та приведення процесу їх виконання у відповідність до міжнародних вимог, не варто забувати про пробацію, як важливу сферу діяльності в напрямку виконання альтернативних видів покарань в Україні, зокрема надання соціальної та психологічної допомоги засудженим, як засобів подальшого їх виправлення і ресоціалізації.

Свого часу відомий представник російської дореволюційної правової науки, тюрмознавець Д.В. Країнський, з цього приводу дуже влучно застерігав: «По природе своей тюрьма являлась наказанием и, следовательно, в направлении филантропическом должен быть известный предел, с нарушением которого тюрьма могла бы превратиться из карательного учреждения в богадельню» [3, с. 65].

Ми вважаємо, що створення в Україні органу пробації – є обдуманим та вивіреним кроком у сфері реформування пенітенціарної системи України. І саме персоналу Державної пенітенціарної служби випало завдання запровадження в Україні нового, по суті, соціального інституту. Отже, прийняття Закону України «Про пробацію» засвідчило готовність України до суттєвих реформ у сфері виконання кримінальних покарань.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про пробацію» **пробація** – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону, до засуджених,

виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

Метою пробації є забезпечення безпеки суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, із метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності.

Якщо порівняти дану мету із метою кримінально-виконавчого законодавства, яка полягає у захисті інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобіганні вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими, можна зробити висновок про те, що пробація досить органічно вписується в пенітенціарну систему України.

Функціонування будь-якої соціальної системи полягає в об'єднанні сил та можливостей її складових частин для досягнення загальної мети в організації їхньої взаємодії. Це особливо важливо в період реформування кримінально-виконавчої системи України.

Таким чином, будь-яке вдосконалення, підвищення ефективності діяльності соціальних систем об'єктивно пов'язане з необхідністю покращення координації функціонування їхніх структурних елементів, організації взаємодії між ними.

Отже, інститут пробації, завдання якого виконувати, в тому числі, і альтернативні види покарань, дозволить ретельно систематизувати та обрати необхідний арсенал заходів, спрямованих на контроль, нагляд та надання допомоги у трудовому і побутовому влаштуванні особам, які звільнені від відбування

покарання і перебувають на обліку в органі пробації.

Підвищення ефективності виконання покарань, альтернативних позбавленню волі, до міжнародних стандартів показує невідповідність національної практики застосування покарань, що полягає у відсутності законодавчого та організаційного підґрунтя оптимізації функціонування кримінально-виконавчої інспекції в органі пробації. Крім того, процес виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням чи обмеженням волі, не забезпечує в повній мірі соціально-виховний вплив на засуджених і переважно зводиться до формального контролю за виконанням засудженими обов'язків, покладених на них судом.

Саме імплементація позитивних зразків зарубіжного досвіду виконання покарань та інших кримінально-правових заходів є невід'ємним супутником реформування вітчизняного пенітенціарного відомства, одним із завдань якого на нинішньому етапі є гуманізація державної політики у сфері виконання альтернативних видів покарань [6, с. 41].

З огляду на це, державна політика у сфері виконання кримінальних покарань потребує її перегляду в напрямі гуманізації та спрямування системи виконання кримінальних покарань, альтернативних позбавленню волі, на впровадження нових методів поводження із правопорушниками і форм її функціонування.

Висновок. Отже, інтеграція в європейський простір та утвердження в українському суспільстві основних прав і свобод людини і громадянина зумовили необхідність нових пошуків виконання покарань. Саме створення органу пробації є обдуманим та вивіреним кроком у сфері реформування пенітенціарної системи України. І саме персоналу Державної пенітенціарної служби випало завдання запровадження в Україні нового, по суті, соціального інституту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рудник Т.В. Реалізація принципу гуманізму при виконанні та відбуванні покарання у виді позбавлення волі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Т.В. Рудник. – К., 2010. – 20 с.
2. Пузирьов М.С. Реалізація принципу гуманізму виконання і відбування покарання в умовах ізоляції засуджених / М.С. Пузирьов, М.І. Лисенко // Право і суспільство. – 2012. – № 6. – С. 141–145.
3. Краинский Д.В. Материалы к исследованию истории русских тюрем в связи с историей учреждения Общества Попечительного о тюрьмах / Д.В. Краинский – Чернигов: Типография Губернского земства, 1912. – 132 с.
4. Беца О.В. Впровадження альтернативних видів покарань в Україні: навч. посібник/ О.В. Беца, М.Б. Панасюк, В.Д. Шкадюк. – К.: МП. Леся, 2003. – 38 с.
5. Богатирьов І.Г. Трансформація кримінально-виконавчого законодавства України (пенітенціарна доктрина) / І.Г. Богатирьов, А.І. Богатирьов, І.В. Іваньков, М.С. Пузирьов, С.В. Царюк // К.: Декор, 2014. – 153 с.
6. Ягунов В.Д. Перспективи пробації: європейські стандарти та проблеми їх реалізації в Україні / В.Д. Ягунов // Науковий вісник Ужгородського національного університету // Серія «Право». – Ужгород, 2012. – Вип. 9. – Т. 4. – 172 с.
7. Халимон С.І. Перспективи створення служби пробації в Україні / С.І. Халимон // Від громадянського суспільства до правої держави: матер. XI Міжнар. наук. практ. конф. // Харків // ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – С. 454–457.
8. Хуторная Н.Б. Организация деятельности службы пробації за рубежом / Н.Б. Хуторная // Альтернативы тюремному заключению в Российской Федерации: материалы междунар. конф: М., 2001. – С. 40–44.
9. Богатирьова О.І. Теоретично-прикладні засади впровадження пробації в Україні: монографія / О.І. Богатирьова. – К.: ВД «Дакор», 2013. – 368 с.